

๑๐ พระอภัยมณี กลางทะเลอันดามัน

“พระอภัยมณี ของสุนทรภู่เป็นวรรณคดีระดับนานาชาติ เพราะใช้ฉากและตัวละครถึงค่อนโลก มีฉากและตัวละครหลักๆ อยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์ทั้งผืนแผ่นดินใหญ่ถึงหมู่เกาะ และเหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดในทะเลเกือบทั้งหมด

ทะเลในเรื่องพระอภัยมณีไม่ใช่่าวไทยหรือ “ทะเลใน” ซึ่งอยู่ทางตะวันออก แต่เป็น “ทะเลนอก” ทางฟากตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย ทะเลอันดามัน ่าวเบงกอล และมหาสมุทรอินเดีย (มีรายละเอียดอยู่ในหนังสือภูมิศาสตร์สุนทรภู่ ของกาญจนาศุภพันธุ์)

ทะเล “นาควารินทร์สินธุ์สมุทร” ที่เป็นศูนย์กลางของเรื่องพระอภัยมณีก็คือทะเลอันดามันและ่าวเบงกอล อยู่บนเส้นทางคมนาคมการค้านานาชาติที่เชื่อมระหว่าง “ตะวันตก-ตะวันออก” ฉะนั้นจึงมีกำปั่นจากบ้านเมืองต่างๆ ผ่านไป-มามากมาย

สุนทรภู่กำหนดให้เกาะแก้วพิสดารเป็นสถานชุมนุมพวกเรือแตกเมื่อพระอภัยมณีมีอันเป็นไปต้องอยู่เกาะแก้วพิสดาร จึงมี “สถานศิษย์” เป็นชาวนานาชาติหลายภาษา ครั้นหมดเคราะห์ได้ครองเมืองผลึกแล้ว พระอภัยมณีก็ต้องปูนบำเหน็จศิษย์สำนักเกาะแก้วมาด้วยกันดังนี้

แล้วรางวัลบรรดาศาสนุศิษย์

ซึ่งตามคติปรณานิบัติเมื่อขัดสน
ล้วนจันจามพรหมณ์แขกฝรั่งปน
ทั้งร้อยคนคู่ยากลำบากมา
ประทานเมียสาวสาวขาน้อยน้อย
ถ้วนทั้งร้อยรูปงามตามภาษา
กับกำปั่นบรรทุกเกลือข้าวปลา
ทั้งเงินห้าร้อยทั่วทุกตัวคน

พวก “สถานศิษย์” ก็แยกย้ายกันกลับไปบ้านเมืองของตนดังนี้

พวกจีนเล่นแผนที่ตะวันออก
ออกเดินนอกแหลมเรียวเลี้ยวเจดีย์
ไปถึงคังกันจิวจันตัวเขียง
เข้าลัดเลียงอ้ายม้ายเล่นจุมมา
ข้างพวกแขกแยกเยื้องเข้าเมืองเทศ
อรุณเขตคั่งสุทรคัปดาห์หนา
ไปปะทั่งบั้งกระเพาะเกาะชวา
มะละกาทะเลหวังตังกระนู
วิลันตามาแหลมไต้บ้านข้าม
เข้าคั้งฉลามแหลมเงาะเกาะราหู
อัคแจจามข้ามหน้ามลายู
พวกญวนอยู่เวียดนามก็ข้ามไป

ข้างพวกพรหมณ์ข้ามไปเมืองสาวดี
เวสาลีว่าหุโถมโรมวิสัย
กบิลพัสดุ์โรมพัฒนถัดถัดไป
เมืองอภัยสาดีเป็นที่พรหมณ์
ข้างพวกไทยได้ลมก็เล่นรี
เข้ากรุงศรีอยุธยาภาษาสยาม
พม่ามอญย่อนเข้าอ่าวพุกาม
ฝรั่งข้ามฟากเข้าอ่าวเขียระมัน
ที่บางเหล่าก็เข้าอ่าววิลาส
เมืองมะงาคุมะงาคามะงามสวรรค์
ข้ามเกาะเขามาถีกบิตัน
หาพงศ์พันธุ์พวกพ้องพี่น้องตัว

ทั้งหมดนี้สะท้อน “ความรู้” ของสุนทรภู่ว่ามีกว้างไกลไปถึงนานาชาติจริงๆ

“ความรู้” เหล่านี้สุนทรภู่น่าจะได้จาก “ประสบการณ์” นอกกรอบคือสนทนาคำถามความรู้จากบรรดาประชาชนชาติต่างๆ และทะเลเรือที่เข้ามาค้าขายกับกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ รวมทั้งจากเอกสารต่างๆ

ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่มีลักษณะเศรษฐกิจเพื่อ

“ตลาด” ทำให้สุนทรภู่เป็น “กระฎุมพี” ที่มีโลกกว้างขวางกว่ายุคก่อนๆ

บรรยากาศของการแสวงหา “ความรู้” ที่กว้างขวางย่อมมีอยู่จริง เพราะอย่างน้อยที่สุดก็มีหนังสืออีก ๒ เล่มที่แสดงให้เห็นโลกทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนๆ คือเรื่อง “นางนพมาศ” พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๓ และ “แสดงกิจจานุกิจ” ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า)

จากใน “นิยาย” เรื่องพระอภัยมณีนี้ ไม่อาจจับตัววางตายแน่นอนให้ตรงใจสุนทรภู่ได้ทั้งหมด เพราะ “นิยาย” ก็คือ “นิยาย” ที่ใช้ทั้งสถานที่จริงเป็นฉากก็ได้ และใช้จินตนาการที่สร้างขึ้นเองโดยไม่จำเป็นต้องมีอยู่จริงในโลกเป็นฉากก็ได้

ทะเลอันดามัน แผนที่แสดงฉากและบ้านเมืองต่างๆ ในพระอภัยมณีอยู่ทางทะเลอันดามัน เสนอโดย “กาญจนาศุภพันธุ์” (ขุนวิจิตรมาตรา) เป็นท่านแรก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐

